



MŰHELY

A KÖRNYEZETVÉDELLEM REPOLITIZÁLÓDÁSA Ökopolitikai értelmezési keretek dinamikája a Zengő-Mozgalomban¹

SCHEIRING Gábor

MTA Politikatudományi Intézet
Cím; e-mail: sch.gabor@gmail.com

BEVEZETŐ

„Úgy tűnik, megállapíthatjuk, hogy a Zengő védelmében kialakult koalíció valóban nagy jelentőségű: vele lépte át a politikában a zöld mozgalom azt a határt, ami a megtúrt kategóriát a visszaszorítandótól elválasztja. Az ökológiai alternatíva elérte az ingerküszöböt, a kritikus tömeget.”²

„[A] hegytető védelmében mutatott kiállással új fejezet kezdődhet a hazai zöld-politikában.”³

Reggel négykor keltettek bennünket. Egy mikrobusz és egy kocsit várt ránk, így alig maradt időnk befejezni a transzparenseket. A hideg nem akart múlni, ahogy megérkeztünk a hegy lábához. A fák jegesen villogtak a holdfényben. Úgy huszonöt elszánt állampolgár gyűlhetett össze azon a fagyos reggelen, hogy a hegyet megmászva előbb érkezzenek a tetőre, mint a fák kidöntésére készülők buldózerek. A tetőn azonnal hozzáláttunk a barikádépítéshez, hogy elzárjuk a radar tervezett helyszínéhez vezető utakat. Idővel egyre több ember érkezett, a reggel végére már a média is megjelent. Aggódó, de elszánt emberek lepték el a mecseki hegytetőt. Bár az építkezés kezdetét arra reggelre tervezték, mégsem történt semmi. A kivitelező zavarba jött. Az „első zengői csata” eldőlt. A következő napokon az állampolgárok megszervezték a „Zengő-örséget”, voltak, akik bevállalták a mínusz húsz-harminc fokos éjszakázást is a hegytetőn, tél közepén. Néhány nappal később a kivitelező egy biztonsági csapatot bérelt föl, hogy megtisztítsa a terepet az aktivistáktól, akik viszont a fákhöz láncolták ma-

- 1 A cikk a Közép-Európai Egyetem (CEU) szociológia és szociál-antropológia tanszékére a mesteri fokozat megszerzéséhez benyújtott szakdolgozat rövidített és átdolgozott változata. Köszönettel tartozom a Védegylet csapatának, amiért elviselték, hogy a kutatás elvégzése érdekében „élősködjem rajtuk”, Don Kalbnak és Boda Zsoltnak a kutatás elvégzéséhez nyújtott tanácsaiért, és Zentai Violettnak a dolgozathoz fűzött megjegyzéseiért.
- 2 Vay Márton (2005: 15), a Védegylet Zengő-kampány koordinátora, a *Zengő: Ökológia, politika és társadalmi mozgalmak a Zengő-konfliktusban* című kötet szerkesztője.
- 3 Kumin Ferenc, politológus (Kumin 2004).



gukat, így téve lehetetlenné a fák kivágását. A „második zengői csata” is eldőlt. A fákért folytatott küzdelmet „a szívekért és agyakért” a nyilvánosság előtt folytatott küzdelem követte.

A Zengő a bánáti bazsarózsa (*Paeonia officinalis banatica*) otthona, e faj kilencven százaléka él e hegyoldalon. A Dél-Dunántúl legmagasabb hegycsúcsa (682m) fekvésének köszönhetően egyben egy NATO radar tervezett otthona is lett volna. A terület védett, a konfliktus kirobbanásakor már folyamatban volt a Natura 2000-hez való csatlóása, ami EU szintű védeltséget biztosít. A Zengőért aggódó állampolgárok, helyiek és országos civil szervezetek, a jogi védelem elégtelenségéből kiindulva polgári engedetlenséggel védték meg a hegytetőt. A konfliktus menete jól ismert, e tanulmánynak nem tárgya a kronológia feldolgozása, ezt már megtette számos újság, illetve egy könyv is elérhető az ügyről (Vay 2005).

A fenti etnográfiai beszámoló a résztvevő megfigyelés erejével villant fel egy szelertet a Zengő-csatából. E csaták sikerének megértéséhez azonban messze túl kell mennünk a terepen. A Zengő-mozgalom nem csak a hegycsúcs megvédését érte el, hanem a poszt-szocialista Magyarország politikailag legjelentősebb zöld mozgalmává is vált egyben, ahogy azt a cikk elején szereplő (és számos további) megnyilvánulások is alátámasztják. Jelen tanulmánynak nem tárgya a teljes ügy feldolgozása, a radar helyszínéről szóló érvek és ellenérvek értékelése, a polgári engedetlenség megítélése. Ezek a kérdések indifferensek a tanulmány elé kitűzött célok szempontjából. Akárhogy vélekedünk is a mozgalomról, azt leszögezhetjük, ahogy a Zengő-ügy kapcsán a témával foglalkozó közbeszédben is megfogalmazódott a felismerés: *a magyar zöld mozgalom újrapolitizálódott,⁴ a zöldek a Duna-mozgalom letűnése után először tettek szert jelentősebb politikai momentumra a Zengő-konfliktus hátán.⁵*

A társadalmi mozgalmakkal kapcsolatos irodalom elméleti fölismeréseire támaszkodva a tanulmány egy hármast igyekszik alátámasztani (1. keret-rezonancia [*frame resonance*]).⁶ A Charles Tilly (1999) által azonosított négy alapvető tényezőt (értékesség, egységesség, számosság és elköteleződés) túl, a Zengő-mozgalom sikerének (és az ökológizmus repolitizálódásának) megértéséhez elengedhetetlen a mozgalom által propagált értelmezési keret rezonanciájának vizsgálata. A Zengő-mozgalom kommunikációja során olyan új, az ökológizmus hazai megjelenésének tekinthető ökopolitikai értelmezési keretet alkalmazott, mely jól rezonált a helyi politikai kultúra és közbeszéd sajátosságaira (2. keret-integráció [*frame bridging*]). A Zengő-mozgalmat alkotó tág koalíció (helyiek, zöld szervezetek, jogvédők, szakértők és értelmiségiek) létrejöttét előmozdította, hogy az ökopolitikai mester keret három különböző keret integrációjának eredménye. Az integratív mester keret által facilitált koalíció jelentősen megnövelte a mozgalom erejét és elfogadottságát (3. útfüggőség [*path dependence*]). Az ökopolitikai mester keret megfogalmazása egy sajátos politikai-kul-

4 A politizálódás kifejezést nem pártpolitikai értelemben használom. A nyilvánosság előtt bizonyos társadalmi szintű kérdések (jelen esetben az ökológiai fenntarthatatlanság) és rájuk adott sajátos válaszok megfogalmazását értem alatta.

5 Későbbi fejlemények is ebbe az irányba mutatnak, pl. Sólyom László elnökké választása, vagy a Védjegyet 2006 őszi „sajnálatos események” kapcsán tanúsított aktív közéleti szerepvállalása.

6 A fogalmakat a következő szakaszban definiálom.



turális örökségbe ágyazva zajlott le, a lokális jelentéshálózatok és hatalmi mezők történetének kontextusában.

FOGALMAK, ELMÉLETI KERET, MÓDSZERTAN

Jelen tanulmány tehát a mozgalmak kutatásainak eredményeire támaszkodik elsősorban (lásd Boda és Scheiring 2006), bár merít a kritikai kultúrakutatás fogalmi készletéből is. Ahogy McAdam, Tarrow és Tilly (2001) érvel, a mozgalmak vizsgálata során nem kezelhetjük a „struktúrákat”, „strukturális lehetőségeket” objektíve adottként, hisz ezek mindig kulturális reprezentációkon keresztül közvetítődnek, s így áttételesen képeznek oksági tényezőt. A mozgalmak veszélyeket és lehetőségeket társítanak bizonyos észlelt jelenségekhez – ez a framing, azaz keretezés folyamata, melyet nem szűkíthetünk csak a célokról folytatott stratégiai gondolkodásra. Az objektív struktúrák hatása tehát egy szubjektív értelemdadási folyamat, a keretezés (*framing*) függvénye⁷ (Oliver–Johnston 2000).

Az *értelmezési keret* (frame) koncepciója tehát a mozgalmak életében lezajló kognitív folyamatok megragadására szolgáló egyik legalapvetőbb fogalom, melynek gyökerei Goffman (1981) vizsgálódásaiig nyúlnak vissza⁸. A nyolcvanas évek végén a már-már eltűnő goffmani kategóriát mozgalom és médiakutatások elevenítették föl újra, jelentősen átalakítva, pontosítva a korábbi elméletet és eljárást (Fischer 1997). Ezen újabb definíciók közül az egyik legismertebb, a Snow és szerzőtársai (1986) által megalkotott definíció:

Az értelmezési keretek lehetővé teszik, hogy az egyének elhelyezzék, azonosítsák, észleljék és kategóriákba rendezzék az életükben és a világban lezajló eseményeket. Azáltal, hogy az eseményeket jelentéssel ruházzák fel, az értelmezési keretek a tapasztalat szervezőjeként és a cselekvés irányítójaként funkcionálnak, akár egyéni, akár kollektív szinten (Snow et al. 1986: 464).

A keretek a szerzők klasszikus hipotézise szerint akkor segítik elő egy mozgalom sikerét, ha *rezonálnak* a tágabb közönség által vallott nézetekre, keretekre, így képesek szimbolikusan is megteremteni a kapcsolatot a mozgalom és a célközönség között, elfogadottá téve a mozgalom által propagált célt, célokat, mobilizálva a támogatókat, és demobilizálva az ellenzőket. A rezonancia a keretek sikerének, így a mozgalmak sikerének is a kulcsa tehát: „Az innovatív mester keretek hiánya a mobilizáció kudarcához vezethet még akkor is, ha a strukturális feltételek megfelelőek lennének” (Snow et al. 1986: 477).

Snow és szerzőtársai elmélete szerint a keretek eredményességét tovább növelheti, ha azok többféle célközönség, támogatói bázis megszólítására képesek. A keretek te-

7 Hazai vonatkozású példákkal élve: Anthony Obershall (1996) kutatásában az átmenettel kapcsolatos mozgalmi mobilizáció során mutatta ki, hogy a politikai lehetőségstruktúrák észlelete a keretezési folyamattól függ.

8 Goffman pedig Gregory Batesontól kölcsönözte a fogalmat, aki a keretet olyan metakommunikációs eszköznek tekinti, mely meghatározza a paramétereket arra vonatkozóan, hogy „mi történik” (Bateson 1954, lásd Oliver–Johnston 2000).



hát nem csak egy kulturális közösség nézeteire rezonálhatnak, hanem akár többére is, ehhez az kell, hogy egy integratív, a különböző kereteket egymással összefüggésbe hozó ún. *mester keret*⁹ dolgozzon ki és alkalmazzon a mozgalom. Ezáltal lehetővé válik egy összetett célközönség megszólítása és tágabb koalíciók létrehozása. A *keret-integráció* (frame bridging) „két vagy több ideológiailag összeillő, ám strukturálisan független keret összekapcsolását” jelenti (Snow et al. 1986: 467). Sidney Tarrow e jelenség megragadásakor *keret-sűrítésről* beszél (Tarrow 2002: 22), mely a mozgalom által adresszált problémák és ellenfelek egybesűrítésére utal. A keret-integráció az ideológiaépítés egy formája – hiszen korábban egymástól független problémákról és állításokról derül ki a keret-integráció révén, hogy összefüggőek, közös elméleti komplexumba ágyazhatóak, így kollektív társadalmi cselekvés alapját képezhetik. A mozgalmokutató Hank Johnston például a katalán Franco-ellenes ellenzék esetében a katolikusok és a marxisták, illetve különböző etnikai csoportok közötti koalíció létrejöttét vizsgálja, ami a kutató szerint négy különböző keret egy mester keretbe való integrációjának eredménye volt (Johnston 1991).

A keret-integráció fogalma mellett az *útfüggőség* (path dependence), illetve a szimbolikus örökség interszjektív újraalkotásának megragadására megalkotott *egyezkedés* (negotiation) fogalmára is támaszkodom. Az előbbi fogalom a szociológiában, utóbbi elsősorban az interpretatív antropológiában és a kritikai kultúrakutatásban terjedt el (Marcus–Fischer 1995; During 1995), s arra hívja föl a figyelmet, hogy az értelmezési keretek megkonstruálását behatároló kulturális-ideológiai örökség nem megbonthatatlan, hanem átfordítható, újraértelmezhető – nyitott az egyezkedésre.

E kutatási feladat diszciplinárisan talán a *politikai antropológiához* (Zentai 1997; A.Gergely 2001) áll legközelebb, ám e fogalmak ugyanúgy fölbukkannak szociológiai és politológiai fórumokon is, a keretelemzés pedig talán leginkább szociológiai műfaj, antropológusok számára túlságosan kemény. Módszertanilag a kutatásban kettős stratégiát követtem: az empirikus adatgyűjtés egyik része a résztvevő megfigyelés volt, melynek keretében összesen fél évet töltöttem a Zengő-mozgalmárok körében kutatóként 2004 és 2005 során.¹⁰ A résztvevő megfigyelés különösen alkalmas arra, hogy a

9 A mester keret nem azonos az ideológiával. Az ideológia jóval komplexebb fogalom, kidolgozottabb elméletrendszerrel feltételez. A keret a mozgalmak életében és kommunikációjában jelenlévő meghatározó fogalmak, észlelési és határkijelölő sémák empirikus megragadására szolgáló eszköz, s mint ilyen jóval operacionalizáltabb az ideológiánál: „A keret fogalma *kognitív folyamatokra* utal, melyek révén a személyek bizonyos *háttértudás fölhasználásával értelmeznek eseményeket* vagy körülményeket, illetve helyezik el ezeket egy tágabb jelentésrendszerben. A keretezési folyamat arra a folyamatra utal, mely révén egy szereplő egy bizonyos, és nem másik keretet hív segítségül, hogy üzenetét kommunikálja, jelezze, hogyan értendő az üzenet. A hétköznapi interakciókban a keretezés hallgatólagosan történik finom nyelvi és nem nyelvi eszközökkel. A társadalmi mozgalmakra alkalmazva a keretezés általában szándékos folyamatokra utal, melyet a szervezetekben mozgalmi vállalkozók irányítanak. Az ideológia fogalma ezzel szemben *komplex, egész jelentés és hitrendszerek tartalmára* irányítja az elemző figyelmet, e hitrendszerek különböző dimenzióira, és arra, ahogyan a különböző eszmék egymáshoz kapcsolódnak. Az ideológiák, mint eszmék halmazai *az egyének kognitív, gondolati folyamataitól függetlenül is értelmezhetőek* és tanulmányozhatóak” (Oliver–Johnston 2000: 44, kiemelés tőlem).

10 A kutatás nagyrészt a Közép Európai Egyetemen (CEU) folytatott tanulmányaimmal párhuzamosan zajlott. A rövid idő jelentette korlátokat ellensúlyozta, hogy önkéntesként már kapcsolatban voltam a Zengő-mozgalmat alkotó Védegylettel 2002-től. A mozgalmárok között így tehát probléma nélkül tudtam „résztvevőként” közlekedni, nem volt szükség hosszú időt igénylő ismerkedésre és beilleszkedésre. A CEU által támogatott tanulmányi követelmények ugyanakkor kiszakítottak a mozgalmi hétköznapiokból, lehetővé téve, hogy az eseményeket inkább kívülállóként figyeljem meg. A megfigyelések során az



mozgalmi hétköznapi szintjén figyeljük meg az interszjektív jelentés-adó folyamatokat, és „elcsúszás” pillanatokat, melyek a diszkurzív és strukturális kontextus figyelembe vételével lehetővé teszik a mozgalmak megértését. A keretezési folyamatokban – a médiával való kapcsolattartásban – fontos szerepe volt a Védegylet Egyesületnek, ami indokolja, hogy a második módszertani stratégia, a tartalomelemzés tárgyát védegyletesek által produkált szövegeket, illetve velük készített interjúkat válasszák. E stratégia Johnston (1995: 237) keret-elemzéssel kapcsolatos megfigyeléséből indul ki, aki szerint a makroszintű diskurzív-elemzés nem elég konkrét, ehelyett kevés, a mozgalmak életében „kritikus csomópontokból” származó szöveget kell alaposabban elemezni, s e tartalomelemzés révén feltárni a keretek belső hierarchiáját. A kritikus csomópontokból származó szövegek elemzéséhez ideális eszköz a Vay Márton (2005) által szerkesztett kötet (*Zengő: Ökológia, politika és társadalmi mozgalmak a Zengő-konfliktusban*), mely a Zengő mozgalom tagjainak legfontosabb nyilatkozatait, közleményeit, publicisztikáit tartalmazza. A könyv elektronikus változata lehetővé tette a számítógéppel támogatott, precíz tartalomelemzést. Az empirikus elemzés során a szövegeket újraolvasva a tipikus érveket kódoltam, majd ezeket kategóriákba (szuperkódokba) rendeztem, végül ezek között kerestem logikai kapcsolatokat.

A kutatás tárgyának megválasztása természetesen nem jelenti azt, hogy a mozgalom többi résztvevőjének hozzájárulása ne lenne legalább annyira fontos a siker magyarázatában: a helyi szervezők, további országos zöld szervezetek, szakértők, jogvédők mind fontos szerepet játszottak az eredmény elérésében. Azt sem állítom, hogy a megfelelő keretezés elegendő magyarázat egy mozgalom sikerére. Pusztán azt állítom (mondhatnám: azt a mozgalom-kutatók által fölvetett hipotézist erősítem meg), hogy a megfelelő keretezés fontos, és gyakran figyelmen kívül hagyott tényezője a mozgalmi sikernek.

E módszertani mix eredményeképpen a kutatás részben *idiografikus* (amennyiben egy sajátos keret terjedésének megértésére törekszik), ugyanakkor *nomotetikus* igényteliséggel állításokat is megpróbál alátámasztani (a mozgalmak sikerének feltételei), bár egyetlen eset vizsgálatával ez nyilván gyenge lábakon áll. Egy konkrét eset alaposabb empirikus megértése ugyanakkor hozzájárulhat az univerzális társadalmi törvényszerűségek, okozatiságok precízebb magyarázatához is.

ÖKOPOLITIKA AKCIÓBAN: A ZENGŐ-KONFLIKTUS

A Zengő-mozgalmat számos intézményi szereplő alkotta, valamint külső szövetségeseket is keresett (mint pl. az állampolgári jogok országgyűlési biztosa, aki a radar-telepítési eljárás alkotmányosságával kapcsolatban fogalmazott meg kételyeket, további jogvédők, európai zöldek, vagy ismert értelmiségiek). A Zengő-mozgalom legfontosabb szereplői a következők voltak (*I. ábra*)¹¹: helyiek (a helyi lakókat tömörítő Civilek a Zengőért Mozgalom illetve önkormányzati hivatalnokok), Greenpeace, Magyar

etnográfiai módszerek megfelelően feljegyzéseket és interjúkat készítettem. A CEU kutatóival folyamatosan konzultáltam a pozicionalitással kapcsolatos módszertani kihívások kezelése érdekében. Újra leszögezném: a kutatás által kitűzött cél nem a mozgalom értékelése, illetve a konkrét konfliktus elemzése, megoldási javaslatok kidolgozása. A cél a mozgalom saját céljaihoz mért sikerének megértése és magyarázata, melynek kulcsát a mozgalom jelentésszervező, keretezési folyamataiban vélem fölfedezni.

Szociológiai Szemle 2008/2.



Természetvédők Szövetsége (MTVSZ), Pécsi Zöld Kör, Zöld Fiatalok és a Védegylet. Mint már fentebb jeleztem, e szereplők közül a Védegylet súlya nagyobb volt a nyilvánosság munkában, míg más szervezetek a nemzetközi kapcsolatok, a helyi szervezés, a szakértői bázis biztosítása terén vállaltak nagyobb szerepet.

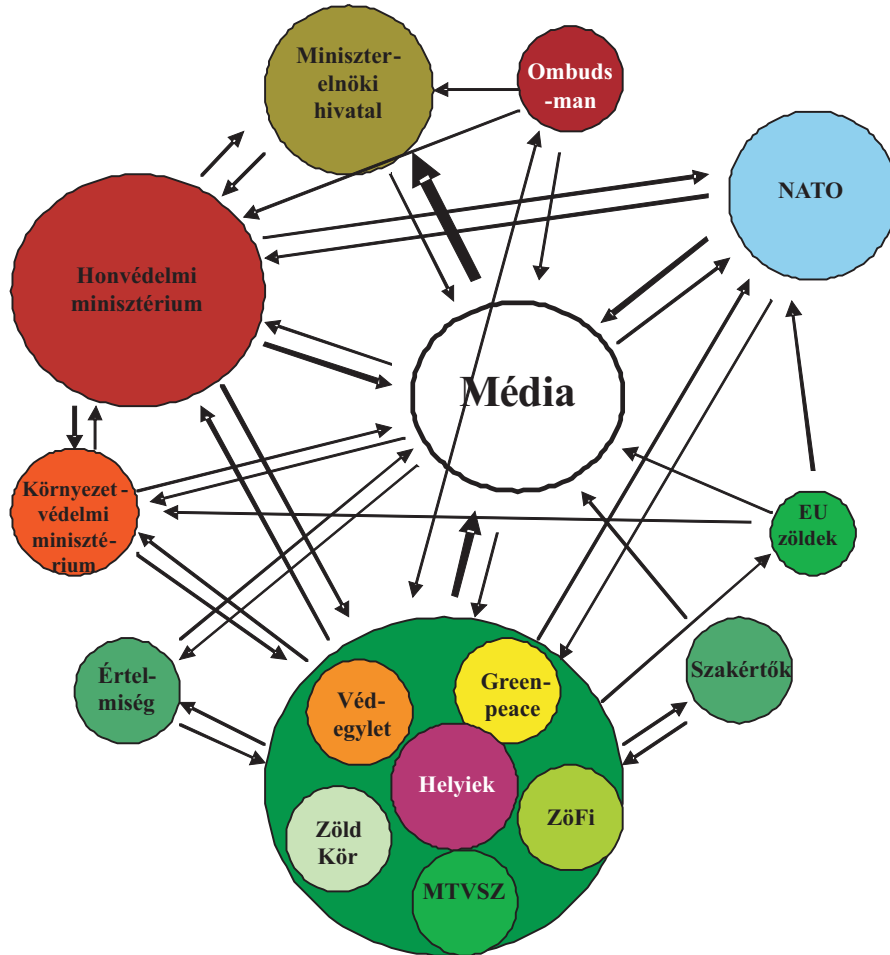
Hogyan lehetséges, hogy a zöldekkel nem mindig egyetértő jogvédők, a zöld mozgalmon kívüli közszereplők is elköteleződtek a Zengő-mozgalom mellett, és hogy a társadalom jelentős része, s végül a kormányzat is elutasította a Zengőt, mint a radar helyszínét? Számos más környezetvédelmi ügyhöz képest a Zengő ügy egyik sajátossága az ökopolitikai értelmezési keret nyilvános alkalmazása. Az ökopolitika keret alkalmas arra, hogy a környezetvédelem ügyét komplex, mozgalmi cselekvést és politikai választ igénylő társadalmi problémaként tematizálja. A Zengő-mozgalom nem csak az erős helyi szerveződés, a kitartó aktivisták terén jelentett újat, hanem az ökopolitika keret debütálását is jelentette.¹² Melyek tehát az ökopolitikai értelmezési keret egyes elemei? A résztvevő megfigyelés és a dokumentumok kvalitatív tartalom-elemzése során három különböző értelmezési keret rajzolódott ki: egy hagyományos környezetvédelmi keret; egy liberális demokrata keret; illetve egy radikális demokrata keret. Nem a kommunikáció teljes célközönségéről van tehát szó, pusztán amellet érvelek, hogy a Zengő mögött álló (aktív résztvevőkből és támogatókból álló) koalíció, hálózat létrejöttét az integratív ökopolitika mester-keret tette lehetővé.

Az értelmezési kereteken belül különböző szinteket különböztethetünk meg, Hunt, Benford és Snow (1994) terminológiájára támaszkodva: diagnosztikai, prognosztikai és motivációs keretezésről beszélhetünk. Az empirikus elemzés során igyekeztem az azonosított keretek különböző szintjeit is megragadni, s végül Hunt és szerzőtársai kategóriát némileg módosítva négy szintet különböztettem meg. Az első szint a kortárs magyar társadalomról állapít meg tulajdonságokat (pl. posztmodernizáció és az ipari társadalom problémái, vagy poszt szocializmus és a szocializmus és a kapitalizmus bírálata). Ezt a szintet az ábrán narancssárgával jelöltem. A második szint, melyet kézzel jelöltem, részletesebb diagnosztikai és prognosztikai keret-elemeket tartalmaz (természeti erőforrások kizsákmányolása, a liberális demokrácia intézményeinek üressége, a nyilvánosság depolitizálódása). A harmadik szintet, mely motivációs elemeket tartalmaz, ibolyaszínnel jelöltem. Ez a szint az azonosított és prognosztizált problémákra adható válaszok alapelveit foglalja magában. Végül konkrét cselekvés szintjét jelölő keret-elemeket sötétpirossal jelöltem. Ezen a szinten olyan koncepciók szervezik a kommunikációt, mint a jogbiztonság, vagy a civil társadalom megerősítése.

A következőkben részletesen is bemutatott keretek tehát az aktivista szövegek kvalitatív elemzésén alapulnak – sajnos azonban hely-korlátok miatt a szövegszerű idézeteket a szükséges minimumra szorítottam.

- 11 Az ábra nem egy mély kapcsolat-háló elemzés eszköze, hanem a szereplők és viszonyaik szemléltetését célozza, ezáltal megvilágítva a keret-integrációra vonatkozó érvet.
- 12 Voltak természetesen ez előtt is ügyek, elsősorban a Védegylet köthetően, melyek az ökopolitika keretében jelentek meg, ám a nyilvánosság előtti igazi áttörést a Zengő-ügy hozta.

Szociológiai Szemle 2008/2.



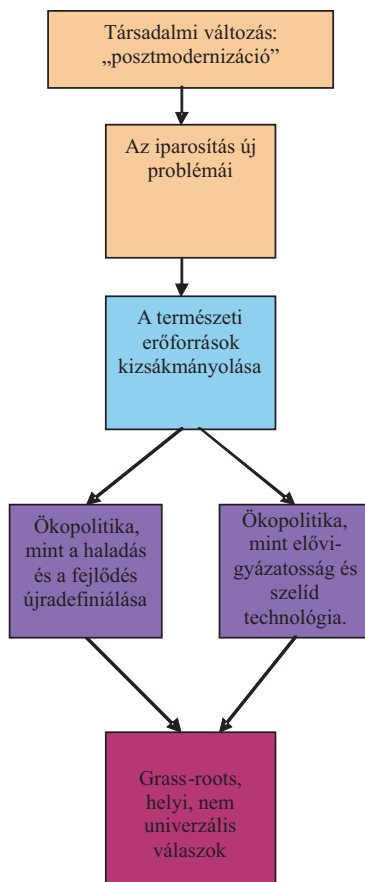
1. ábra A Zengő-konfliktus szereplői

A Hagományos Környezetvédő Keret

A hagyományos környezetvédelmi keret (2. ábra) magját az az érv adja, hogy a civilizáció mára olyan állapotba került, melyben saját létalapját fenyegeti azáltal, hogy pusztítja és rongálja az emberiséget eltartó természetet. Az interjúk során több aktivista is kötötte ezt a folyamatot az ipari társadalom végéhez, egyesek még posztmodern állapotról is beszéltek. E fogalmak politikai használatát természetesen nem érdemes összekeverni a tudományos használattal – mély kifejtésekkel és szabatos definíciókkal természetesen nem találkozni. A klasszikus környezetvédelmi keretre egy példa:

Szociológiai Szemle 2008/2.





2. ábra A hagyományos környezetvédelmi keret

Ez a terület az 1977 óta védelem alatt álló Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzet része, számos védett és fokozottan védett növényritkaság élőhelye. Példaként a fokozottan védett bánáti bazsarózsát (*Paeonia officinalis banatica*) szeretnénk megemlíteni, ugyanis ezen az élőhelyen található a földkerekség teljes bánáti bazsarózsa állományának 90%-a (Zöldszervezetek levele a NATO főtitkárnak, Vay 2005: 93).

Az ipari társadalom tehát a természeti erőforrások feléléséhez vezet. A Zengő esetében a civilizációt éltető természetet mindenekelőtt a törekeny bánáti bazsarózsa szimbolizálta. Nem véletlenül lett e zengő-hegyi virág a mozgalom jelképe.

A klasszikus környezetvédő keret egyik következő eleme a fejlődés értelmére való rákérdezés. E keret azt a gyakori kritikát hivatott kivédeni, hogy a zöldek retrogádok: ha maga a modern kapitalista fejlődés vált céltalanná és értelmetlenné, akkor az új irányok keresése lehet csak a kiút. Az Escobar (1995) és Sachs (1992) féle fejlődéskritika tehát beszivárgott a klasszikus környezetvédelmi érvelésbe. A nemzeti biztonságra hivatkozó minisztériumi érvelést a gazdasági fejlődés által kreált új típusú biztonsági kihívásokra való rámutatás ássa alá:

Szociológiai Szemle 2008/2.



Nem a „zöldek” a fejlődés ellenségei, hanem a „fejlődésről és jólétről” a huszadik században alkotott fogalmaink kerültek válságba (Schiffer András, Vay, 2005: 156).

A keret következő szintje, a motivációs szint, mely a fenti kritikák alapján új cselekvések alapjait rajzolja meg. A klasszikus környezetvédő keretben ez egyfelől a haladás és a fejlődés újraértelmezését jelenti, illetve az elővigyázatosság, a megőrzés és a szelíd technológiák elvének hirdetését. Végül, a cselekvés szintjén a grassroots, helyi, az egyenreceptektől eltérő megoldásokat találjuk, melyek a környezetvédelmi érvelésben úgy jelennek meg, mint az ökológiai válságra adható valódi válaszok.

A Liberális Demokrata Keret

A liberális demokrata keret (3. ábra) kiindulópontja a rendszerváltás során létrehozott jogállami berendezkedés. Az érvelés a jogállami intézmények ürességére hívja fel a figyelmet, amennyiben a társadalmi szereplők szabadon áthághatják az eljárási szabályokat és sérthetnek meg alapvető alkotmányos elveket. A liberális demokrata berendezkedés rászorul arra, hogy az intézményeket a társadalmi gyakorlatban is kövessék és érvényesítsék – ezért fontos a vibráns civil társadalom. Ez lehet a biztosítéka annak, hogy az eljárási szabályok és az egészséges környezethez fűződő alapvető alkotmányos jogok ne sérüljenek.

Az alkotmány mögöttük áll. Tudniillik az nem úgy van, hogy a kormány vagy az országgyűlés szabadon eldöntheti, hogy most a honvédelmi érdekek ad elsőbbséget vagy a környezetinek, hanem az alkotmány egyértelműen azt mondja, hogy az elért természetvédelmi szintből nem lehet hátralépni (Sólyom László, Vay 2005: 84).

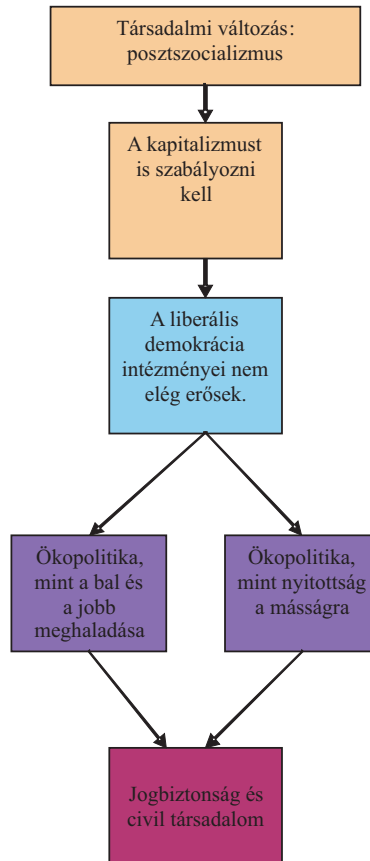
Ha e jogok biztosítása nem lehetséges, akkor a posztoszocialista jogállamiság intézményei üresek. A hatalom feletti harcban a társadalom legalapvetőbb érdekei sérülnek meg.

De ha ezeket a fákat ma Magyarországon radikális következmények nélkül ki lehet vágni, akkor tényleg újra kell gondolni, mit is jelent az, hogy „rendszerváltás”! (Csillag Gábor, Vay 2005: 93)

Az aktivisták ezzel az érveléssel tehát a rendszer saját elveit és értékeit kérik számon a döntéshozókon és a közvéleményen. Ezzel az érvelési stratégiával a klasszikus környezetvédelmi érvelés radikalizmusa tompul, és azáltal, hogy a posztoszocialista Magyarország egyik legalapvetőbb problémájára mutat rá, lehetővé válik, hogy több fél is meghallja a Zengő-védők segélykiáltásait.

A motivációs keretezés szintjén az érvelés az erőltetett bal- és jobboldali megosztottság meghaladását kínálja. Az üressé vált manicheus pártpolitikai csatározások helyett egy definiálatlan alternatív pólus sejlik fel, meglovagolva a széles körben osztott anti-politikai attitűdöket. A másik fél mindenáron való legyőzése helyett a tolerancia és a nyitottság képezi a liberális keretben a cselekvés alapját, mely rímel a zöld érvelésekben gyakran föllelhető, a modern racionalitás bírálatából kiinduló „megértés, meg-

győzés helyett” szlogenre. Végül a jogbiztonság civil társadalom általi megerősítését találjuk e keret legalsó szintjén.



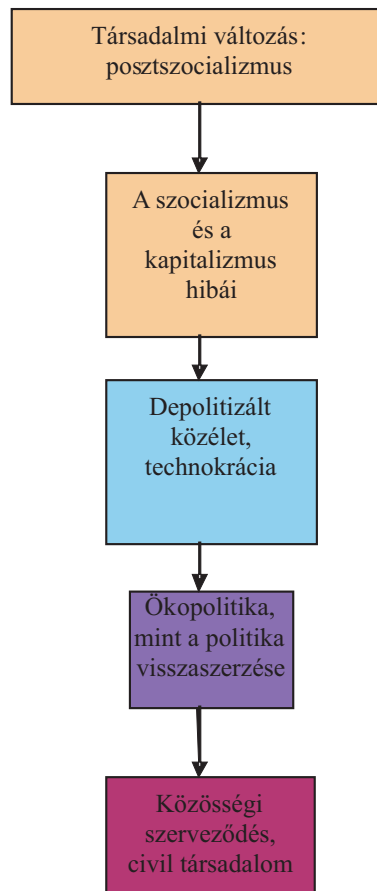
3. ábra A liberális demokrácia keret

A Radikális Demokrácia Keret

A tartalomelemzés során föltárt utolsó keret (4. ábra) a liberális keret által is érintett demokratikus deficitet tematizálja. Kiindulópontja szintén a poszt-szocialista állapot, melyben ugyanakkor nem az új intézményrendszeren, hanem a velünk élő kádárizmuson van a hangsúly. A kádári depolitizációs stratégia eredménye, hogy az állampolgárok a mai napig képtelenek saját kezükbe venni a politikai közösség sorsának alakítását, a politikai elit zárt, a problémák megoldását elsősorban a szakértői és technokrata rétegtől várják. Ebben a depolitizált nyilvánosságban nem marad tér a célokról és értékekről folytatott vitának, a politika értelmét veszti:



A fejlesztési – így a védelempolitikai – stratégiákat technikai kérdésként kezelni: kimondottan értékelsőbbiséget feltételez. A dilemma innentől kezdve úgy fogalmazódik meg: szeretnénk-e olyan környezetben élni, ahol az életvilág sorsa technikai kérdés? A Zengő megóvása korántsem csak az ott honos fák és virágok miatt fontos. (...) Egy olyan világban, ahol a technokrata gépezet uniformizáló fogaskerekei mechanikusan szűrik ki az alternatívitást, a sokféleség megőrzése mindazoknak az ügye, akik nem óhajtának egy egydimenziósított világban élni (Schiffer András, Vay 2005: 156).



4. ábra A radikális demokrata keret

Az érvelés ezt követően azzal folytatódik, hogy vissza kell állítani a politika értelmét, meg kell teremteni a nyilvánosság azon fórumait, ahol a közjó alapvető kérdéseiről széles társadalmi részvétel mellett lehet vitatkozni és dönteni. A Zengő-konfliktusra is alapvetően csak politikai válasz adható: nincs szakértők által birtokolt univerzális mérce arra vonatkozóan, hogy a hatékonyság, a biztonság és a



fenntarthatóság között hogyan válasszunk. A „visszaszerzett politika” tehát a közpolitikát irányító alapvető értékekről és elvekről folytatott vita, melyet a társadalmi bázis kényszeríthet ki a hatalmasokkal szemben.

Ezeknek az embereknek ma Magyarországon azt megélni, hogy legyőzték a „hatalmasokat” (...) nem bővli dolog, hanem tényleg életre szóló élmény (Csillag Gábor, Vay 2005: 93).

Ennek megfelelően mindenki érintett, nem csak a szakértők. A politika a mit és miért kérdéseiről, nem pedig a hogyanról folytatott vita. A cselekvés szintjén tehát a demokrácia radikalizálását és a szakértői tudás-monopólium megkérdőjelezését találjuk. Ebből következik, hogy a civil társadalom és a közösségi terek megerősítése szükséges.

Mit tanulhatunk e három keret szerkezetének elemzéséből? Először is az aktivisták tudatosan keresték a megfelelő kereteket, a keretezés tehát nem csak tudat allati folyamat, ahogy Goffman klasszikus könyvében megfogalmazta. A mozgalmárok nem csak igyekeztek a legjobban rezonáló kereteket megtalálni, hanem egyben több keretet is használtak, melyek eltérő problémák tematizálására és eltérő célcsoportok megszólítására alkalmasak. Az ellenállás eszköztárában tehát a tudás alkalmazása legalább annyira előkelő helyen szerepel, mint az olyan keményebb változók, mint a szervezeti háttér, anyagi erőforrások, politikai szövetségesek és kapcsolatok.

AZ ÖKOPOLITIKA MESTER KERET SZERKEZETE

Lássuk végül (5. ábra), miként integrálták a Zengő-mozgalmárok a három fent ismertetett keretet egy mester keretté, s ezáltal hogyan kötötték össze a különböző befogadókat és a különböző Zengő-védő szereplőket, és hogyan adtak a Zengő-konfliktusnak egy erőteljes politikai artikulációt. Az ötös ábrán nem csak egymás mellé csúsztattam az eddig különállóként vizsgált kereteket, hanem az empirikus vizsgálat során föltárt kapcsolatokat is igyekeztem jelölni rajta – a választott idézetek pedig jól szemléltetik, hogy miről is van szó.

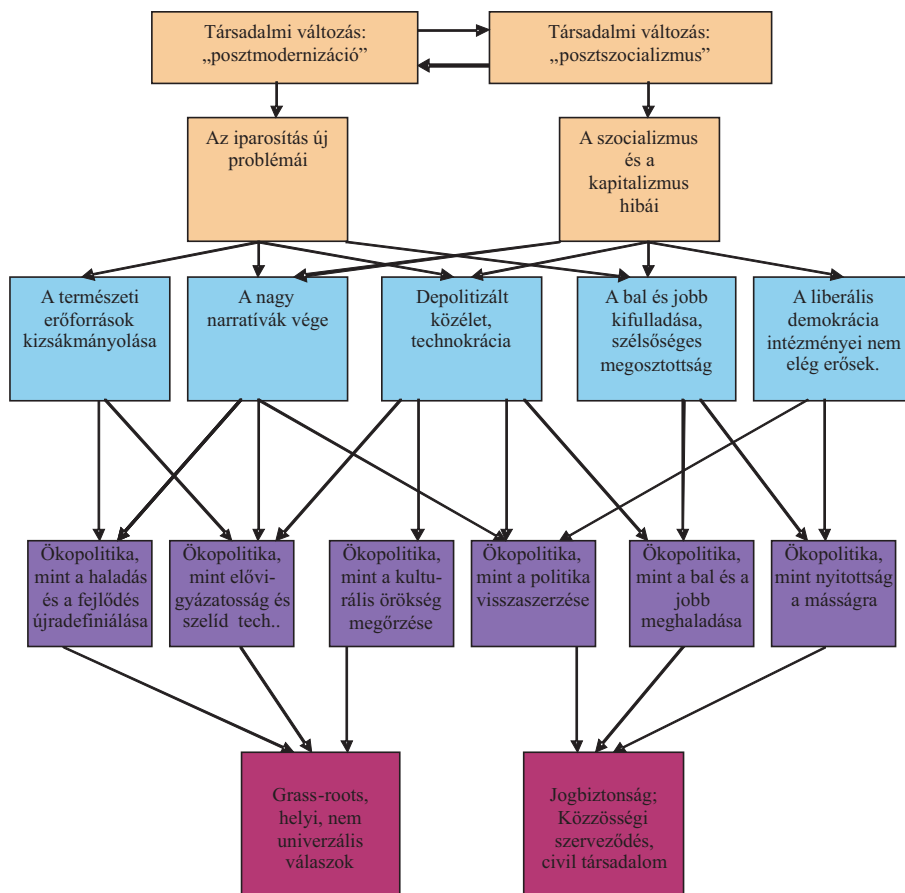
Először is, látható, hogy a két alapozó tézist, azaz a poszt-szocializmust és a poszt-modernizációt kapcsolatba hozták egymással a szereplők. Ahogy a szocializmus kifulladás a hagyományos meta-narratívák kifulladását szimbolizálja, úgy a szocializmus vége a posztmodern kezdetét. A dogmatikus marxizmus itt rokonságba kerül a dogmatikus haladás-hittel. A keretek következő szintjén ez összefüggésben van a bal- és jobboldali alternatívák kiürülésével, melyek elégtelennek bizonyulnak a fenntarthatóságra való áttéréshez:

A hagyományos politikai áramlatok ahhoz a korhoz kötődnek, melyben megszülettek. Ezért nem képesek választ adni a jelenlegi társadalom problémáira. Az általuk kínált válaszok a tizenkilencedik század kérdéseinek választai. Még nemzetközi szinten is igaz, hogy ezek a hagyományos megkülönböztetések vesztek valamennyit jelentésükből, de ha Magyarországot vesszük, akkor teljesen kiüresedtek. A bal és jobb nem léteznek Magyarországon. Azt gondolom, hogy ez nem csak Magyarország sajátja,

Szociológiai Szemle 2008/2.



hanem legalább egy kelet-európai jelenség, ami a kommunista diktatúra tapasztalatából táplálkozik (interjú Jávor Benedekkel).
Az ezredforduló környékén és után a társadalom talán kezd ráeszmélni, hogy egy sor létező szabadságjog ellenére (melyekért nap, mint nap meg kell küzdenünk), ez a rendszer nem lesz humánusabb, mint az előző, ha nem gyakorlunk állandó kritikát felette, ha nem küzdünk állandóan a hibáinak kijavításán, ha tömegek nem hozzák a hatalom birtokosainak tudomására, hogy miről kellene szólnia a politikának (interjú Schiffer Andrással).



5. ábra Az ökopolitika mester keret



A késő ipari társadalom a nyilvánosság depolitizálódásához vezet, hasonlóan a posztoszocialista állapothoz. E kettő fölerősíti egymást. A nagy ipari-technikai rendszereket csak szakértők tudják igazgatni, tudományos tudásra támaszkodva, hasonlóan a politikai vitákat háttérbe szorító kádári adminisztratív-depolitizáló stratégiához.

A modernista elképzelésekkel ellentétben az emberiség nem egy tudományosan föltárható útvonalon halad előre, ahol néhány tényező meghatározza, hogy mi történik velünk. Ez a folyamat a mi döntéseink függvénye. Az, hogy ilyen válságban vagyunk nem elkerülhetetlen, hanem a mi rossz döntéseink függvénye. A politika ezekről a döntésekről, illetve remélhetőleg jobb döntésekről kellene, hogy szóljon. Ebből az is következik, hogy a politika nem lehet csak egy szűk kisebbség játékszere (interjú Jávor Benedekkel).

A következő szinten láthatjuk, hogy nem csak a diagnosztikai keret-elemek kerültek összekötésbe, hanem a válaszok szintje is. A politika visszaszerzésének követelménye nem csak a depolitizált posztoszocialista állapotból következik, hanem az ipari társadalmak által generált problémákból is. Ezáltal két különböző problémára fókuszáló befogadócsoporthoz is megszólít az integrált ökopolitika mester keret: a környezetvédőket, akiket az ipari társadalom generálta problémák foglalkoztatnak, illetve a hazai politikum ürességén rágódó értelmiségieket, illetve radikálisokat. A létrejött széles koalíciónak ez a közös értelmezési keret alighanem fontos feltétele volt. Hasonlóan integrálódik a liberális keret is, ezáltal elképzelhetővé válik liberálisok belépése is a Zengő-koalícióba, hisz a civil társadalom motivációs kereteleme egyúttal a jogállamiság tartalommal való feltöltését is ígéri. Ne feledjük, hogy a Zengő esetében alkalmazott ökopolitika keretnek fontos alkotóeleme volt az alkotmányosságra, az eljárási szabályokra és alapjogokra való hivatkozás. Erre az integrációra egy példa a következő interjúrészlet:

A legszembetűnőbb példa, ahol a rendszer képtelen az emberek javát szolgálni, az a betegek esete, elég, ha csak arra gondolunk, mennyire lehetetlen az alapjogok biztosítása, ha betegek vagyunk. Vagy vegyük a hajléktalanságokat. A periférián lévők teljesen kikerülnek a rendszerből, anélkül, hogy bármi esélyük lenne érdemleges érdekképviseletre. Ez a technokrata paradigma képtelen őket a rendszeren belül tartani (interjú Schiffer Andrással).

A zöld, liberális és a radikális demokrata keretek integrációja a cselekvés szintjén is megtörténik, a politika kiterjesztése révén:

Mert itt alapvetően róluk, a helyiekről van szó, nem pedig a pártpolitikáról. A politika jelenléte a környezeti konfliktusokban természetes dolog, a köz dolgairól van szó, mindannyiunkat érintő kérdésekről. Hát persze, hogy politika. De nem pártpolitika (Jávor Benedek, Vay 2005: 107).

Végül az integrált ökopolitika mester keret ábráján szerepeltettem egy keretelemet a motivációs szinten, mely nem illeszkedett szervesen a többibe, és nem is szerepelt olyan súllyal a kommunikációban, ezért nem kezeltem önálló keretként. Ennek ellenére egyértelműen detektálható volt az empirikus elemzés során. Ez a konzervatív vagy republikánus csengésű érv a következőként szól: ha a közélet depolitizált és a politika helyreállításra szorul, hogy az alapvető értékekről és hosszú távú célokról folytatott

Szociológiai Szemle 2008/2.



párbeszédben konszenzusra jussunk, akkor szükség van egy közös kulturális örökségre, hogy egy nyelvet beszéljünk, megértsük egymást, egyáltalán lehetővé váljon egy értelmes párbeszéd fenntartása:

Csak akkor érthetünk egyet vagy nem egyet, csak akkor lehet bennünk valami közös vagy különböző, ha értjük egymást (Lányi András egy párbeszédben).

Egy olyan társadalom, mely elvesztette identitását és kultúráját, nem lehet fenntartható. Önálló identitás kiépítésére képtelen emberek vagy fogyasztó géppé válnak vagy a társadalom szélére sodródnak (interjú Schiffer Andrással).

A közös kulturális örökség tehát egy kontextus közös értelmezésének lehetősége, melyben közös cselekvés és közös önkifejezés képzelhető el. De ez a természetvédelem szempontjából is releváns: a helyi ökológiai jellegzetességekhez alkalmazkodott helyi kultúrák megőrzése fontos, hiszen ezek sokkal inkább alkalmasak a biológiai sokféleség megőrzésére, mint az univerzális tudások.¹³ Ez a keretelem tehát egy öko-konzervatív hagyomány¹⁴ jelenlétét indikálja.

A keretek föltárását lezárva elmondhatjuk tehát, hogy a keretezés számos szinten zajlott, kezdve a diagnosztikai szinttel (poszt-szocializmus és poszt-indusztrializáció/poszt-modernizáció, melyek a keret-integráció során összeköttetésbe is kerültek), folytatva a részletesebb helyzetelemzésekkel (mely során fény derül több látszólag független probléma közös gyökerére, mint pl. a bal-jobb kiüresedése), egészen a cselekvések kontúrjait kijelölő elvekig (jelezve, hogy egy válasz több probléma orvoslására is alkalmas lehet, pl. a civil társadalom megerősítése). A hagyományos környezetvédelmi keret, a liberális és a radikális demokrata keretek integrációja lehetővé tette egy tág koalíció létrejöttét, és közös politikai artikulációját. Így válhattak egy időre egymás szövetségeseivé helyi környezetvédők, liberális értelmiségiek, jogvédők, a demokráciát alulról megerősíteni igyekvő radikális demokraták, illetve a kulturális örökség megőrzését zászlóra tűző republikánusok és konzervatívok. Az ökopolitikai keret-integrációt és keretsűritést talán legjobban kifejező idézet:

A másik oldal szimbóluma a bánati bazsarózsa. Használat helyett kíméletet hirdetnek. Az ökopolitika hívei rendületlenül hisznek abban, hogy a politika továbbra is a „szabadság”, a „fejlődés”, a „jó” mibenlétének megállapítására irányul, s nem egyszerű zsákmányszerzési és elosztási kérdés. A szaktudás pedig nem öncél: az a rendeltetése, hogy az egyes értékalternatívák valóra váltását szolgálja. S nem csak a bazsarózsa élőlénnytársulását kell megóvni és helyreállítani. Ezért gyűltek a bazsarózsa mögé közösségelvű konzervatívok, liberális jogvédők, alternatív baloldaliak, akadémikusok és egyetemi hallgatók, tengeri vitorlázó és hegymászó (Schiffer András, Vay 2005: 157–158).

13 Egy jóval korábbi, tehát Zengő előtti, ám beszédes idézet: „Manapság ez a védekező, a kultúrák eleven folytonosságát minden erőszakos beavatkozástól óvó magatartás a politikában különös, új értelmet nyer. Soha nem forgott ekkora veszélyben a földi élet gazdag sokfélesége. Az emberhez méltó élet szellemi és természeti alapjait soha nem fenyegette olyan gyors és tömeges pusztulás, mint most. Soha, egyetlen hódító sem rendelkezett a mostaniakhoz fogható hatásos eszközökkel az embertömegek véleményének és akaratának ellenőrzésére, a múlt tudásának megsemmisítésére” (Lányi 2001).

14 Ennek gyökereiről a későbbiekben még szót ejtek.



HELYI SAJÁTOSÁGOK AZ ÖKOPOLITIKA MESTER KERETBEN

Amennyiben az ökopolitikai mester-keret működött, annyiban rezonálnia kellett a politikai kultúra helyi sajátosságaira. Anélkül, hogy különösen mélyebben elmerültünk volna az ökopolitikai keretek genealógiájában, már eddig is fölfigyelhettünk rá, hogy a Nyugat-Európában elterjedt ökológiai keretekhez¹⁵ képest vannak helyi eltérések.

Melyek ezek a legszembeötlőbb sajátosságok?

Először is, visszaemlékezve a korai nyugati zöld mozgalom és a békemozgalom kibogozhatatlan összeszövődéseire, illetve tekintettel a zöldek kortárs békemozgalmakban betöltött szerepére (iraki háború), föltűnő, hogy a biztonsággal és békével kapcsolatos érvek nem kaptak helyet a Zengő-konfliktus kommunikációjában. A tágabb globális geopolitikai vitákból való kimaradással a Zengő aktivisták a globalizációkritikai mozgalomból is kimaradnak. Hogy ez mennyiben volt egy előre eltervezett stratégiai döntés, vagy mennyire inkább sodródás (azaz a résztvevők magukkal hozott ideológiájának) eredménye, nem világos. A hazai rendszerkritika öröksége minden bizonnyal hozzájárult e fejleményhez. Másfelől azt is felhozhatjuk, hogy a hazai közönség nem szokott hozzá a radikálisabb rendszerkritikához, így a látványos tüntetéseket is produkáló globalizációkritikával való szimbolikus közösségvállalás sokakat elidegeníthetett volna. Az utcai demonstrációk kevésbé tolerált jelenségek hazánkban, hisz maga az egész átmenet is felülről vezérelt konfliktuskerülő folyamat volt, semmint alulról jövő és összetűzésekkel terhelt. Ebben a vonatkozásban véleményem szerint beszédes a „lehet más a világ” szlogen átfordítása „lehet más a politika” szlogenre. A kapcsolat megmarad a globalizációkritikával, de kevésbé egyértelmű, és megváltozott jelentéstartalommal töltődik föl. Ezen a ponton jól látszik, hogyan „egyezkedik” (negotiate) a hazai zöld rendszerkritikai szubkultúra a nyugati és déli rendszerkritikai kultúrákkal, sajátos antropológiai értelemben vett hibrid formát hozva létre.

Másodrészt, bár a fejlődés megkérdőjelezése részét képezte a környezetvédelmi keretnek, mégsem volt egy hangsúlyos elem. Az alternatív vidékfejlesztési lehetőségek zárójelbe tétele a vidéki szegénység problémáját is távol tartotta a konfliktus tematizációjától.

Harmadrészt, a bal és jobboldal meghaladásával kapcsolatos keretek a jelenlegi nyugat-európai mozgalmakra kevésbé jellemzőek, de a déli zöldeknél sem igazán merül föl ez a kérdés. A nyugat-német zöldeknél ezt a vitát elég hamar lezárták, bár vannak a mai napig hangok, melyek inkább konzervatív oldalra kötnék a „zöldséget”, mégis inkább a baloldali kategória elfogadása jellemző. A helyi politikai helyzetben, ahol a bal és jobb körüli zavarok jóval jelentősebbek, a meghaladásokra felszólító keretek érthetőbbek. Azt is érdemes látni, hogy maguk az aktivisták sem látják egyfor-

15 Nem mintha lenne egységes ökológizmus (Dobson 1995), de azért megragadhatók a különböző zöld politikai gondolkodási iskolákban közös szálak, közös elvek és közös érvelési stratégiák. Számos nyugati zöld és globalizációkritikai aktivistával folytatott beszélgetéseim során (Európai és Világ Társadalmi Fórumokon, hálózatok stratégiai találkozóin, baráti látogatások alkalmával) e benyomásom megerősödött. Természetesen az elemzés nem tekinthető összehasonlító keret-elemzésnek, egy általános nyugati kerettel való összevetés csak a helyi sajátosságok föltárását szolgálja.



mán a kérdést, vannak, akik szerint pl. a zöld mozgalom képes lenne egy, a jelenlegi hazaitól jelentősen eltérő, valódi baloldaliság fölmutatására.

A Zengő-mozgalom kommunikációjának hátteréül szolgáló, magyar nyelven elérhető zöld elméletek és érvek szelektáltságán is jól megfigyelhető a helyi politikai kultúra nyoma. A kilencvenes évek során a zöld mozgalom nem tudta a korábbi erővel újraalkotni identitását, nem sikerült egy közös ideológiai platformot megalkotni (Harper 1999, Vida 2007). Bár az ökofilozófia klasszikusai már a nyolcvanas évektől kezdve terjedtek hazánkban, a politikai artikuláció szintjén ez mégsem jelent meg. Ahogy Mándi (1999) esettanulmányából is kiderül, ez a felismerés vezérelte a Duna Charta¹⁶ alapítóit, majd néhány évvel később jelentős személyi átfedésekkel a Védegyelet alapítóit (Hollós 2003).

Hazánkban nem jelentek meg olyan zöld személyiségek, mint a poszt-marxista zöld André Gorz, David Harvey vagy James O'Connor, akik a nyugati kritikai és zöld gondolkodás meghatározó figurái, s akik bár bírálták a marxizmust, inkább a poszt-marxizmus, semmint az anti-marxizmus jegyében. A magyarországi korai zöld gondolkodásra nagy hatást gyakoroltak konzervatív és romantikus modernitáskritikák, az anarchizmus, a posztmodernizmus, de még a liberalizmus is, a radikális baloldali gondolatok azonban nem.¹⁷ Az átmenet folyamata sem segítette a baloldali rendszerkritika megerősödését, hiszen a baloldalt erősen piactarát erők dominálták és dominálják. Ebben a helyzetben, főleg a radikalizmusra nyitott fiatalok körében (ahogy azt számos interjú is megerősítette) az ökopolitika egy új és autentikus rendszerkritika hangját jelentette. A hazai zöld mozgalmak a nyugat-európai (új)baloldali mozgalmak üzeneteit fogalmazták újra, a hazai körülményekhez adaptálva azokat.

Azt mondhatjuk tehát, hogy az ökopolitika mester keret kevésbé radikális és kevésbé baloldali, mint általában a nyugati vagy déli keretek.¹⁸ Az antimilitarizmus hiánya, a bal-jobb dichotómia meghaladásának igénye, a „lehet más a világ” szlogen átfordítása „lehet más a politika” szlogenne, mind azt mutatják, hogy a magyar ökopolitika mester keret nem a nyugati vagy déli verziók egyenes adaptációja. Ahhoz, hogy rezonáljon, és előmozdítsa a mozgalom sikerét, figyelembe kell vennie a helyi sajátosságokat. A keretezési folyamat egy részénél ezek tudatos döntések eredményei, más esetekben a helyi útfüggőségek tudattalan befolyásai. Az útfüggőség, az egyezkedésekkel előálló hibridek, és a tudatos keret adaptáció tehát egyaránt jellemzik a Zengő-mozgalmat.

- 16 A kilencvenes évek végén a széteső Duna Kör pótlására, és egy társadalmi szintű zöld alternatíva képviselőjére létrejött szervezet.
- 17 Érdekes feladat lenne ellenőrizni azt a hipotézist, mely szerint a hazai zöld mozgalom ideológiai gyökerei erősebben kötődnek a kelet-európai konzervatívizmushoz mint a baloldalisághoz (gondoljunk csak olyan ökológiai gondolkodókra mint György Lajos, Eff Lajos, Kodolányi Gyula, Zelnik József, Lányi András).
- 18 Szabó Máté is megjegyzi (Szabó 1993: 39-42, 60-61), hogy a kelet-európai zöldek, így a hazaiak is, sokkal liberálisabbak voltak a nyugat-európai zöldeknél. Ez elsősorban a politikai liberalizmussal kapcsolatos pozitív elvárásaikban volt tetten érhető: az egypártrendszerrel szemben a plurális berendezkedéstől várták a társadalom jelentős problémáinak megoldását.



KÖVETKEZTETÉSEK: A REPOLITIZÁCIÓ KULCSA

Tanulmányomban azt az érvet igyekeztem alátámasztani, hogy az értelmezési keretek vizsgálata nélkül nem érthető meg a Zengő-mozgalom sikere. Ezt a sikert nem csak a konkrét cél elérésével azonosítottam, hanem azzal a széles körben osztott nézetrel is, mely szerint a Zengő-mozgalom egyben a hazai környezetvédelem repolitizálódását is magával hozta, a mozgalom új közéleti lendületét is adta. A keretezési folyamat kapcsán három részérvet igyekeztem alátámasztani.

(1. keret-rezonancia [frame resonance]) A Zengő-mozgalom sikerének megértéséhez elengedhetetlen a mozgalom által propagált értelmezési keret rezonanciájának vizsgálata.

A Zengő-mozgalom kommunikációja során olyan új, az ökologizmus (Dobson 1995; Meadowcroft 2001) hazai megjelenésének tekinthető ökopolitikai értelmezési keretet alkalmazott, mely jól rezonált a helyi politikai kultúra és közbeszéd sajátosságaira. Bemutattam, hogyan próbál reagálni a mozgalom a hazai közélet depolitizáltságára, a nagyfokú apátiára és bizalmatlanságra (pl. a társadalmi részvétel népszerűsítésével, a technokrácia dekonstrukciójával, a mozgalom relatív óvatosságával, vagy a bal és jobb oldal meghaladásának fölvetésével).

(2. keret-integráció [frame bridging]) A Zengő-mozgalmat alkotó tág koalíció létrejöttét előmozdította, hogy az ökopolitikai mester keret három különböző keret integrációjának eredménye: egy hagyományos környezetvédelmi keret, egy liberális demokrata keret, és egy radikális demokrata keret ötvözete képezte a kommunikáció alapját.

A keret-integráció folyamatát egyfelől a keretek önálló vizsgálatával, másfelől az összekapcsolásukra tett erőfeszítések föltárásával támasztottam alá. Az integratív mester keret által elősegített koalíció (helyiek, zöld szervezetek, jogvédők, szakértők, értelmiségiek, liberálisok, radikálisok és republikánus konzervatívok) jelentősen megnövelte a mozgalom erejét és elfogadottságát.

(3. útfüggőség [path dependence]) Az ökopolitikai mester keret megfogalmazása egy sajátos politikai-kulturális örökségbe ágyazva zajlott le, a lokális jelentés-hálózatok és hatalmi mezők történetének kontextusában.

Ez az útfüggőség nem jelent kizárólag korlátozást, hanem egyben a politikai önkifejezés sajátos alapanyagául is szolgál. A szociokulturálisan elsajátított, hatalmi tényezők által formált ideológiai örökség nem csak a cselekvés korlátjaként értelmezendő, hanem egyben az újraértelmezések révén a kritika és ellenállás eszközeként is.

A diszkurzív mező tehát nem csak determinál, hanem az újraalkotás lehetőségét is magában hordja. A hatalom nem monolitikus. A hazai kritikai és zöld mozgalmak, illetve gondolkodás örökségének vizsgálatával igyekeztem alátámasztani az útfüggés jelenlétét, annak hibridizációra gyakorolt hatását, illetve annak tudatos átalakítását. Megmutattam, hogyan próbálják az aktivisták repolitizálni a kilencvenes években depolitizálódott környezetvédelmet, és ezáltal újraértelmezni a technokrata civil társadalom örökségét. A nyolcvanas évek antipolitikájának (Konrád, Havel) ez a radikális reartikulációja a helyi kritikai gondolkodás által kirajzolt mezsgyében, a marxizmus használata nélkül történt. Amennyiben a hazai zöld mozgalom repolitizálódásának egyik legfontosabb állomását sikerült tartalmasan bemutatnom és értelmezniem – akkor a dolgozat célba ért.

Szociológiai Szemle 2008/2.



IRODALOM

- A.Gergely A. (2001): *Tér, idő, határ és átmenet: Politikai antropológiai esettanulmányok*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete.
- Boda Zs.–Scheiring G. (2006): Zöld közpolitika-befolyásolás az Európai Unióban. *Politikatudományi Szemle*, 15(4): 41–74
- Dobson, A. (1995): *Green Political Thought*. London; New York, NY: Routledge.
- During, S. (1995): A kritikai kultúrakutatás történetéről. *Replika*, 17–18: 157–180.
- Escobar, A. (1995): *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Fischer, K. (1997): Locating Frames in the Discursive Universe. *Sociological Research Online*, 2(3), <http://www.socresonline.org.uk/socresonline/2/3/4.html>, (utoljára letöltve: 2007. augusztus 15.).
- Goffman, E. (1981): *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Harper, K. (1999): Citizens or Consumers? Environmentalism and the Public Sphere in Postsocialist Hungary. *Radical History Review*, 74: 96–111.
- Hollós L.(2003): Nem a hatalmat akarjuk megragadni, hanem az emberek képzeletét: beszélgetés Lányi Andrásal. *Ökotáj*, 31–32: 139–145.
- Hunt, S.A.–Benford, R.–Snow, D.A. (1994): Identity Fields, Processes and the Social Construction of Movement Identities. In Laraña, E. et al. eds.: *New Social Movements: From Ideology to Identity*. Philadelphia: Temple Univ. Press, 185–208.
- Johnston, H. (1991): Antecedents of Coalition: Frame Alignment and Utilitarian Unity in the Catalan Anti-Francoist Opposition. *Research in Social Movements, Conflicts and Change*, 13: 241–259.
- Johnston, H. (1995): A Methodology for Frame Analysis: From Discourse to Cognitive Schemata. In Johnston, H.–Klandermans, B. eds.: *Social Movements and Culture*. London: UCL Press, 217–246.
- Kumin F. (2004): A Zengő jelenség. *Magyar Hírlap*, Vélemény és Vita, április 14.
- Lányi A. (2001): A szabadság hagyománya. *Heti Válasz*, 1(33): 2001.11.23.
- Mándi T. (1999): A Duna Charta. In Szabó M. szerk.: *A Környezetvédelmi Civil Kezdeményezések Magyarországon 1988–1998*. Budapest: Villányi Úti Könyvek, 204–217.
- Marcus, G.E.–Fischer, M.J.M. (1995): Az antropológia mint kultúrkritika. *Magyar Lettre Internationale*, 18.
- McAdam, D.–Tarrow, S.–Tilly, Ch. (2001): *Dynamics of Contention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meadowcroft, J. (2001): Green Political Perspectives at the Dawn of the Twenty-first Century. In Freedon, M. ed.: *Reassessing Political Ideologies: The Durability of Dissent*. London: Routledge, 175–192.
- Oberschall, A. (1996): Opportunities and Framing in the Eastern European Revolts of 1989. In McAdam, D.–McCarthy, J.D.–Zald, M.N. eds.: *Comparative Perspectives on Social Movements – Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*. New York: Cambridge University Press, 93–122.
- Oliver, P.E.–Johnston, H. (2000): What a Good Idea! Ideologies and Frames in Social Movement Research. *Mobilization: An International Quarterly*, 5(1): 37–54.
- Sachs, W. ed. (1992): *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. Edited. London: Zed Books.
- Snow, D.A.–RocheFord, E.B.–Worden Jr; S.K.–Benford R.D. (1986): Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation. *American Sociological Review*, 51(4): 464–481.
- Szabó M. (1993): *Alternatív mozgalmak Magyarországon*. Budapest: Gondolat.

Szociológiai Szemle 2008/2.



- Tarrow, S. (2002): The New Transnational Contention: Organizations, Coalitions, Mechanisms. Paper prepared for presentation at the panel on *Social Movements and Transnational Social Movements*, APSA Annual Meeting, August 31, Chicago.
- Tilly, Ch. (1999): From Interaction to Outcomes in Social Movements. In Giugni, M.–McAdam, D.–Tilly, Ch. eds.: *How Social Movements Matter*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 253–270.
- Vay M. szerk. (2005): *Zengő: Ökológia, politika és társadalmi mozgalmak a Zengő-konfliktusban*. Budapest: Végegylet.
- Vida V. (2007): A Duna-kör emlékezete. Szakdolgozat, ELTE-BTK.
- Zentai V. szerk. (1997): *Politikai antropológia*. Budapest: Osiris.

